

cognoscere non possint, sed dubitent, an suo, vel priorum suffragantium voto fuerit causata talis iniqua et injusta læsio, ex quo vota fuerint secreta, tunc probabilius tenentur una cum aliis ad compensationem damni pro rata dubii, Petrus a Navarra, lib. viii, *De restitut.*, cap. 4, n. 38; Rosignol., *loc. cit.*, n. 4; Sporer, *loc. cit.*, nu. 36, et cum aliis congestis Molina, tract. 2, t. II, disp. 736, n. 6; Lugo, disp. 19, sect. 1, n. 21, et alii; et ratio est, quia ipsi dederunt operam injustæ actioni, ex qua consecuta est illa damnificatio seu læsio, adeoque, si cognosci non possit, an ab ipsis potius quam ab aliis suffragantibus completa fuerit illa actio prout damnosa, omnibus ad ratam erit imputanda, et consequenter singuli tenebuntur pro rata parte ad compensationem, cum non sit major ratio de uno quam de alio.

(40. Item probabilius tenentur ad compensationem seu restitutionem postremi consentientes, seu suffragantes post majorem partem, si sperent contradicendo posse sua auctoritate vel gratia a tali iniqua sententia vel indigna, et injusta electione, seu damnosa actione alios revocare seu removere. Sporer, *loc. cit.*, n. 31; Navarr., in *Manual.*, cap. 17, n. 21, vers. *Ex his sequitur*; Lessius, cit. lib. II, cap. 13, dub. 2, n. 24; Rosignol., *loco cit.*, n. 7; Layman, III lib., tract. 2, cap. 5, n. 6; Henno, tom. II, tract. 1, disp. 4, quæst. 3, resol. 5, et alii plures. Et ratio est, quia in iis, in quibus statur majori parti suffragantium juxta l. *Quod major* 19, ff. *Ad municipalem*, et cap. *Cum in cunctis* 1, De his, quæ fiunt a majori parte capituli, singuli suffragantes tenentur ex officio proprio et ex justitia nihil non moliri, ut feratur justa sententia, aut fiat electio dignioris, et damnum omne, quod prævident, impedire si possint, adeoque si id possunt, et non præsent, sed potius per suum suffragium concurrant ad illas actiones, ex quibus damnum consurgit, cum sint causæ partiales illius damni, tenentur pro rata parte ad illius compensationem.*

NOTA ROMANI THEOLOGI.

* Si damnum possint impedire, et non præsent, utique tenentur ad compensationem in solidum, non pro rata solum parte.

RESPONSIO AUCTORIS.

At mea conclusio, ut ex n. præced. et seq. potest colligi, supponit, quod possint solum impedire pro sua parte, et non in totum; si enim singulorum concursu sublato, adhuc fieret totum damnum, singuli non tenebuntur ad totum, sed tantum ad partem, quia singuli non posuerunt nequidem moraliter vim causativam totius damni, solummodo autem singuli tenerentur in solidum ad totum, si singulis non concurrentibus damnum non poneretur, quia in tali casu, cum singuli potuissent, et debuissent impedire non dando suum concursum, reipsa singuli essent causa moraliter adæ-

quata totius damni, adeoque tunc singuli tenerentur ad totum in solidum.

(41. Imo aliqui volunt, quod postremi consentientes, si prævideant priores non esse suffragium retracturos, adeoque indignum esse promovendum, et hujusmodi, non possint suffragari pro indigno, pro iniqua sententia, et hujusmodi, quia dicunt ipsi, tam postremi suffragantes, quam priores concurrunt ad electionem, seu sententiam iniquam, cum res concludatur, et executioni mandetur non tantum nomine priorum, sed omnium, qui pro illa suffragati sunt. Sic Henno, tom. II, tract. 1, disp. 4, quæst. 3, conclus. 2; Medina Jo., *De restitutione*, quæst. 7, ad quintum; Corduba, in *Summa*, quæst. 191, et alii. Plurimi tamen communis defendunt contrarium. * Verum mihi priorum sententia non modo tutior, sed etiam probabilior videtur*.

(42. Priores ferentes suffragium pro sententia aut electione iniqua, et hujusmodi, peccant graviter, et tenentur ad compensationem seu restitutionem, quamvis certo sciant, alios independentem a suo suffragio talem iniquam sententiam, aut electionem, et hujusmodi esse conclusuros. Sic Sporer, *loc. cit.*, n. 31; Henno, *loc. cit.*, conclus. 1, resol. 4; Cajetanus, in *Summa*, verb. *Restitutio*, cap. 1, § *Consensus*; Lessius, *De justit. et jur.*, lib. II, cap. 13, dub. 3, n. 23; Petrus a Navarra, lib. III, *De restitut.*, cap. 4, n. 36; Molina, tract. 2, tom. III, disp. 723, n. 3; Rosignol., *loc. cit.*, n. 6; Lugo, disput. 19, n. 19; Lacroix, lib. III, part. II, n. 35 et 49, cum aliis ibi citatis, et alii plures. Et ratio est, quia ipsi priores de facto influunt ad damnum necdum positum: et quamvis sine suffragio priorum adhuc alii subsequentes conclusissent iniquam sententiam et electionem, et causassent injustam damnificationem, tamen non tollitur, quin ipsi priores, quantum fuit ex se, causam efficacem contulerint iniquæ sententiæ et electionis, seu injustæ damnificationis, et concurrerint positive ad eam læsionem, et licet sine ipsis id fieret, tamen sine ipsis non est factum.

(43. Nolens suffragari in iis circumstantiis, in quibus prævidet defectu sui voti aliquem esse injuste condemnandum, aut indigne promovendum, peccat graviter, et obligatur ad restitutionem, quia cum possit in iis circumstantiis suo voto impedire dictam injustam condemnationem aut indignam promotionem, si ipse suum votum non ferat, censetur concurrere et consentire tali injustæ condemnationi aut indignæ electioni, per text. in cap. *Qui tacet* 43, De regul. juris in 6, ibi: «Qui tacet, consentire videtur,» et concordat l. *Solutio matrimonii* et faciunt dicta supra n. 40.

(44. Per ly *Palpo* venit omnis ille qui laudando, adulando, extollendo, plaudendo, commemorando alicujus nobilitatem, generositatem, excellentiam, vires, et hujusmodi, vel exaggerando acceptam injuriam, dedecus, et contemptum et hujusmodi, aut irri-

derendo, vituperando, exprobrando alterius ignaviam, vecordiam, pusillanimitatem, et hujusmodi, et consimiliter faciendo, alterum efficaciter incitat et movet ad actionem injustam, vindictam vel quodvis damnum inferendum tertio, quod sine tali palpatione non intulisset. *Communis*.

(45. Hinc taliter palpans, si efficaciter influat in damnificationem alterius tanquam vera causa actionis injustæ, graviter peccat contra justitiam, et tenetur ad compensationem seu restitutionem damni causati per suam iniquam palpationem. *Communis*.

(46. Per ly *recursus*, venit omnis ille, qui furem, sicarium, aut alium malefactorem hospitio recipiendo, defendendo, protegendo, instrumenta servando, furta seu prædas emendo, custodiendo, et hujusmodi, præbet securitatem aut commoditatem ad perpetrationem operis injusti; sicque efficaciter in causa est, ut damnum injuste inferatur, aut injuste illatum non restituatur. *Communis*.

(47. Hinc talem recursum præbentes, si ratione illius recursus, vel receptionis revera damnum sequatur alias non secutum, peccant graviter contra justitiam, et tenentur ad restitutionem. Tales enim sunt veræ causæ actionis injustæ, et positive efficaciter cooperantes ad damnum injuste illatum et injuste non compensatum. *Communis* per text. l. *Quo naufragium fit* 3, ff. *De incendio*, § 3, ibi: «Non tantum autem qui rapuit, verum is quoque qui recepit, ex causis superscriptis tenetur, quia receptores non minus delinquent, quam aggressores.» et concordat l. *Qui vas* 48, § 1, 2 et 3, ff. *De furtis*; l. *Eos* 14, cod. *De furtis*, cap. *Si res aliena* 1, caus. 14, quæst. 6, ubi ex verbis sancti Augustini sic expresse habetur: «Ilud vero fidentissime dixerim, eum, qui pro homine ad hoc intervenit, ne mala ablata restituat, et qui ad se confugientem, quantum honeste potest, ad restituendum non compellit, socium esse fraudis et criminis.»

(48. Per ly *participans* venit omnis ille, qui participat in injusta damnificatione proximi, sive ratione rei acceptæ, sive ratione injustæ receptionis. *Communis*. (49. Participans ratione rei acceptæ est, qui partem furti seu prædæ recipit, aut consumit, et hic si mala fide receperit sciens rem esse furtivam, tenetur illam, si adhuc existat, vel æquivalentem, si non amplius existat, restituere, quamvis non sit inde factus ditior; si autem bona fide receperit existimans recepisse a vero domino, tenetur rem adhuc existentem restituere, et si res amplius non existat, solum id, in quo factus est ditior: *Communis*. (50. Participans ratione injustæ receptionis, est qui quocunque auxilio præstito alteri ad damnum inferendum formaliter cooperatur, ut qui ad furtum instrumenta porrigit, scalas defert, claves adulterinas efficit, furem defensionis causa comitatur, excubias agit, portas aperit, aut effringit, prædas et furta asportat, et hujusmodi; item notarius conficiens instrumenta usurarum in gratiam usurarii, vel scribens sententiam

aperte iniquam, ex vi cuius facienda sit exsecutio, vel conficiens falsa instrumenta seu testamenta in gratiam hæredum, vel aliorum contra expressam mentem disponentium seu testantium: et quilibet istorum, si per actionem injustam, et ab intrinseco malam, concurrerit, tenetur ad restitutionem juxta modum concursus. Sunt enim de facto efficaces cooperatores ad alterius damnificationem. *Communis*.

(51. Dicitur autem notanter: «Si per actionem injustam, et ab intrinseco malam concurrat;» quia in damnificationem duplex actio intervenire potest. Una scilicet injusta per se et ab intrinseco mala, ut juvare ad ipsam occisionem, vulnerationem, effractionem, ablationem vel asportationem rei alienæ, et qui sic participat cum injuste damnificante in actione injusta per se et ab intrinseco mala, inexcusabiliter peccat et semper tenetur ad restitutionem. *Communis*.

(52. Alia per se indifferens, et non ex natura sua intrinseca, sed solum ex iniqua intentione et applicatione alterius mala, ut scalas ferre, prædam asportare, et hujusmodi, et qui participat in tali actione voluntarie et libere, peccat et tenetur ad restitutionem; si autem participet in tali actione coacte, ut ex gravi metu mortis, mutilationis, atrocis verberationis, aut similis mali, aut ob aliam gravem et justam causam, liber est a peccato et ab onere restitutionis, quia actionem de se indifferenter exercere ad bonum finem per se licitum est, talis autem exercet dictam actionem ad bonum finem, scilicet ad vitam propriam conservandam, et supradicta gravia damna evitanda, adeoque, etc. *Communis*.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

*Licet non peccet, non sequitur semper, non teneri eum ad restituendum; nam si quis auferat rem quam suam esse existimet, non peccet, sed restituere eam debet, cum alterius esse deprehendit.

RESPONSIO AUCTORIS.

Sed hic nihil contra meum assertum, nedum enim mihi, sed et lippis et tonsoribus notum est, quod si quis auferat rem quam suam esse existimet, non peccat, sed restituere debet, cum alterius eam esse deprehendit.

(53. Hinc excusantur a peccato et a debito restitutionis rustici, qui, post injustam deprædationem, angariantur a militibus aut prædonibus, ut currus, equos, imo ut se ipsos accommodent ad asportanda spolia, gravi enim metu et periculo excusati non inferunt dominis formalem injuriam, cum censeantur in tali casu rationabiliter invitati. Item excusantur a peccato et a debito restitutionis, qui metu mortis, aut alterius gravis mali coacti præbent furibus claves vel instrumenta ad effringendas fores, vel arcas, et hujusmodi; tales enim actiones de se sunt indifferentes, et ex sola furum malitia alium damnificant. Item excusantur a peccato et a debito restitutionis Christiani

captivi, qui metu mortis remigare, arma et sarcinas asportare, propugnacula exstruere coguntur pro Turcis contra Christianos. Tales enim actiones sunt de se indifferentes, et ex sola Turcarum malitia ad Christianorum damnificationem ordinantur. Non excusarentur tamen dicti Christiani etiam metu mortis, si bellica tormenta contra Christianos exploderent, sagittas emitterent, ipsosque occiderent, quia istæ et similes actiones sunt per se, et ab intrinseco male propter belli injustitiam, unde nullo sine possunt excusari. *Communis*.

(54. Quid dicendum de officialibus bellicis et militibus, qui injuste concurrunt et cooperantur sive mandato, consilio, consensu, conniventia, aut etiam non obstando ad injustas civitatum et oppidorum exspoliationes, segetum et vinearum devastaciones, injustas exactiões, et hujusmodi? *Vide verb. BELLUM*, art. 3 per totum.

(55. Per ly *mutus* venit omnis ille, qui cum posset, et deberet loqui contradicendo, dissuadendo, prohibendo, clamando ante damnum factum ad illud impediendum, tamen non loquitur, non clamat, non contradicit, non scribit, non prohibet. *Communis*.

(56. Per ly *Non obstans* venit omnis ille, qui cum possit et debeat ipso facto damnum impedire, tamen non impedit, non defendit, non repellit, aut alia actione non avertit malum, cum de facto infertur. *Communis*.

(57. Per ly *Non manifestans* venit omnis ille, qui post damnum jam illatum, non denuntiat, seu non revelat damnificantem, vel locum in quo reposita est res ablata. *Communis*.

(58. Mutus, non obstans, non manifestans, si ex justitia, scilicet ex officio vel contractu obligati sint impedire damnum alterius, et non impediunt, cum possunt, tenentur ad damni secuti compensationem seu restitutionem; secus autem si obligati sint solum ex charitate: *Communis*. Et ratio est clara, quia obligatio restituendi oritur solum ex violatione justitiæ, et non ex violatione charitatis; ergo solum illi tenentur ad restitutionem, qui cum possunt, non impediunt alterius damnum, quod tenentur impedire ex justitia, et non illi, qui illud impedire tenentur tantum ex charitate.

(59. Obligati ex justitia ad impediendum alterius damnum excusantur a gravi culpa et ab obligatione restitutionis, si non impediunt propter periculum gravis damni proprii majoris, aut æqualis, uti est jactura gravis rei familiaris, famæ vel honoris, et præsertim vitæ. Scot., in 4, dist. 15, q. 4, vers. *Illo de quarto*; Covarr., ad reg. *Peccatum*, 2 part. n. 5, § 3; Adrianus, in 4 *De restit. in communi*, § *Concurrentibus*; Navarr., in *Manual.*, c. 17, num. 18 et num. 135; S. Antoninus, secund. part. tit. 1, c. 12, § 7; Angelus, verb. *Furtum*, § 26; Tambur., lib. viii, tract. 4, c. 2, § 6, num. 6; Molina, *loc. cit.*, disp. 735, n. 1; Sporer, *loc. cit.*, num. 5; Rosign., *loc. cit.*, n. 6; Henno, *loc. c.*, q. 5, conclus. 1, circa fin. resol., et alii passim; et ratio est, quia ordinarie non assu-

muntur hæc officia, nec ineuntur hæc pacta impediendi aliorum damna cum tanto onere et periculo damni proprii majoris vel æqualis; nisi quid amplius speciale pactum exposcat, ut in milite tempore belli, et paracho tempore pestis, vel subversionis suarum ovium. Unde recte docet Scotus, cit. distinct. 15, q. 2, quod ad restitutionis onus tria requiruntur. 1° quod possit quis damnum alterius impedire sine gravi vitæ, et honoris, aut rei familiaris nocimento; 2° quod debeat impedire; 3° quod ex justitia.

(60. Obligati ad impediendum alterius damnum solum ex charitate non tenentur ad restitutionem, etiamsi non impediunt ex dolo vel malitia, odio seu vindicta; S. Antoninus, part. ii, tit. 1, c. 35, § 13; Navarrus, c. 17, num. 18 et nu. 136; Medina Jo., *De restit.*, quæst. 9, vers. *Primus modus*; Petrus a Navarra, lib. iii *De restit.*, cap. 4, n. 131; Bartholom. Medina, in sua *Institut.*, lib. i, cap. 14, § 21; Sporer, *loc. cit.*, num. 52; Rosignol., *loc. c.*, n. 6 et alii: et ratio est clara, quia odium non est causa restitutionis, sed injustitia commissa: in tali autem casu nulla est injustitia commissa, quia nulla fuit obligatio impediendi damnum ex justitia, sed solum ex charitate, ut expresse loquitur conclusio, etæque, etc.

(61. Nec valet objicere textus canonicos, in cap. *Pasce* 21, dist. 86, ibi: « Pasce fame morientem, quisquis enim pascendo hominem servare poteris, si non cavisti, occidisti; » cap. *Non inferenda* 7, caus. 23, q. 3, ibi: « Qui enim non repellit a socio, si potest, tam est in vitio, quam ille, qui facit, » c. *Sicut dignum* 6, § *Illi etiam*, De homicidio, ibi: « Qui potuit hominem liberare a morte et non liberavit, eum occidit. »

(62. Non valet, inquam, quia relati, et alii similes textus canonici intelligendi sunt quantum ad æqualitatem culpæ, non vero quoad obligationem restituendi, nisi respectu personarum, quæ ex justitia tenebantur ejusmodi mala avertere et impedire; personæ autem, quæ ad id tenentur solum ex charitate, quamvis id omittentes graviter peccent contra charitatem, non tenentur tamen ad ullam restitutionem, cum non peccent contra justitiam.

* Traditam ab auctore doctrinam de illo, qui ex odio non impedit, cum possit, nimirum quod ad restitutionem non tenetur, limitat Cuvulhali tract. 9, *De vir Decal. præcepto*, cap. 5, § 14, num. 2, tom. I, pag. 398. « In casu quo qui vult damnum inferre, ex quo noverit odium tuum, confidens te non manifestaturum, impediturum, etc., liberius inferat damnum, quod alioquin, te vidente non inferret, aut longe minus tunc nisi clames, impediatis, sine tuo damno manifestes, censis cooperari, non tanquam mutus, sed ut consentiens in damnum, quod ex odio tuo alii inferunt, alioquin non illaturi: et hinc tenereris ad restitutionem. » *

(63. Principes, magistratus, gubernatores, prætores ac duces belli, si non impediunt damna subditorum, tenentur ad resti-

tutionem omnium damnorum sua culpa et negligentia secutorum. *Communis*; ipsi enim obligantur lege justitiæ commutativæ ad impedienda damna subditorum, cum stipendia et redditus recipiant ad hunc effectum tanquam conducti a republica; unde si non impediunt damna quæ possunt et debent, non solum violant legem charitatis, sed etiam legem rigorosæ justitiæ, adeoque tenentur ad restitutionem. *Vide verb. BELLUM*, art. 2 et 3.

(64. Item ad restitutionem tenentur tutores, curatores, administratores bonorum non impediens damna pupillis, minorennibus, ecclesiis, etc., provenientia. *Communis*; ipsi enim ad id tenentur ratione sui officii, eo quod a potestate publica aut consuetudine sic communiter recepta illud onus eorum officio sit annexum.

(65. Item ad restitutionem tenentur advocati et procuratores non impediens damna suis clientibus obvenientia. *Communis*; ipsi enim ex vi proprii muneris tenentur suorum clientum detrimenta impedire, quantum possunt, cum ad id sint conducti, et mercedem, seu stipendia recipiant. *Vide verb. ADVOCATUS*.

(66. Item ad restitutionem tenentur assessores, canonici electores, consilarii, qui vel tacendo, vel se absentando, cum possint, non impediunt iniquam constitutionem, injustam et indignam electionem, et hujusmodi. *Communis*. Ad id enim tenentur isti ratione proprii muneris. *Vide dicta supra* n. 43.

(67. Item ad restitutionem tenentur famuli, domestici seu ancillæ, quibus cura seu custodia specialis domus, aut rei familiaris commissa est, si non impediunt furta, aliaque damna quæ dominis inferuntur, sive ab extraneis, sive a conservis vel condomicis. *Communis*. Ipsi enim ex suo officio, adeoque ex justitia tenentur, quantum possunt, talia damna impedire, cum ad id sint conducti, adeoque si non impediunt, tenentur ad restitutionem. *Vide verb. FAMULI*.

(68. Alii famuli seu ancillæ, quibus ejusmodi specialis cura non est demandata, tenentur probabiliter ad restitutionem, si non impediunt damna quæ dominis inferuntur ab extraneis. Lugo, disp. 19, sect. 2, n. 106; Rosignol., *loc. c.*, n. 17; La Croix, l. iii, part. iii, n. 46; cum Navarr. et aliis ibi citatis, Sporer, *loc. c.*, n. 57, cum Petro a Navarra, Lessio, et aliis ibi citatis; Henno, *loc. c.*, qu. 5, conclus. 2, resol. 4, et alii plures contra Molinam, Azorium, Bonacinam, Rebel., et alios; et ratio nostra est, quia eo ipso, quod in famulatum recipiuntur, censentur obligari ad res dominorum ab injuriis extraneorum defendendas et custodiendas, cum sint mercede conducti ad commodum et utile eorundem dominorum, adeoque obligantur ad restitutionem, si, cum possint eorum damna impedire, culpabiliter non impediunt.

(69. Non tenentur tamen dicti famuli seu ancillæ ad restitutionem, si non impediunt

damna, quæ dominis inferuntur a conservis vel condomicis. *Communis*; isti enim cum certa mercede conducuntur a dominis ad suum famulatum, non censentur se obligare ad custodiendas res dominorum contra alios conservis et domesticos, nisi hæc specialis custodia sit eis demandata et conventa. Cum enim omnes in eadem domo habitent, nimis difficile est, quod unus servus variis aliis curis distractus possit aliorum conservorum furta præcavere; unde a prudentibus dominis solet unus ex famulis sibi benevisus ad hoc munus custodiæ specialiter deputari, qui ex dictis supra, n. 67, tenetur ad restitutionem damnorum sua negligentia domino illatorum, sive ab extraneis, sive a conservis seu condomicis.

(70. Custodes conducti ad impediendum venationem, piscationem, lignationem, agrorum et vinearum damnificationem, gabelarum defraudationem, et hujusmodi, si non impediunt vel manifestaverint, tenentur ad compensationem damnorum inde directe secutorum. *Communis*; isti enim sunt ad id conducti, unde si in hoc suo munere, ad quod ex justitia obligantur, deficiant, tenentur ad compensationem damnorum suo culpabili defectu dominis illatorum.

(71. Non tenentur tamen dicti custodes ad restituendas pœnas seu multas, quas domini accepissent a delinquentibus, si ipsi custodes eos accusassent, seu denuntiassent; talium enim custodum officium non est locupletare dominos ex luero pœnarum seu multarum, sed solum defendere, custodire et servare indemnes res suæ custodiæ commissas, cum initus suos contractus non extendatur ad multas procurandas, sed solum ad custodiendas et indemnes servandas res sibi creditas. Lessius, lib. ii *De instit. et jure*, cap. 13, dub. 10, n. 73; Navarrus, cap. 25, n. 34; Lugo, disp. 37, n. 102; Silvester, verb. *Restitutio* 2, quæst. 5, dub. 7; Tamb., lib. viii, tract. 4, cap. 2, § 6, n. 12; Rosignol., l. c., n. 14; Henno, *loc. c.*, qu. 4, conclus. 2; La Croix, *loc. c.*, n. 48; Sporer, *loc. c.*, n. 58, aliisque citatis, Diana, part. iii, tract. 6, resol. 64, et alii contra Petrum a Navarra, Joannem Medinam, Bartholomæum Medinam, Salonium, et alios.

(72. Si fur donet alicui partem rei furtivæ ad hoc, ut taceat, tenetur illam domino restituere, quia non erat furis, sed ejus, cui furatus est. *Communis*. (73. Si autem fur donet ipsi aliquid de suo, non tenetur restituere illi, cui furatus est, quia sine injustitia potuit tacere, ut supponitur, nec tenetur restituere furi, quia turpe lucrum post opus impletum potest retineri, ut recte docet S. Thomas, 2-2, q. 62, art. 5 ad 2, et communis aliorum.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Dummodo tamen is tacendo non sit causa influens in furtum.

RESPONSIO AUCTORIS.

At satis ego ibi demonstro quod is ta-

cendo non sit causa influens in furtum, dum dico expresse: *quia sine injustitia potuit tacere*; si enim is tacendo esset causa influens in furtum, jam non posset tacere sine injustitia.

(74. Confessarius ex ignorantia crassa, seu ex malitia positive deobligans pœnitentem a restitutione, quando tenetur, vel ipsum obligans, quando non tenetur, positive suadens seu docens, aliquem contractum esse justum, quando revera est injustus et usurarius, tenetur omnino ad compensationem damni secuti tertio. *Communis*; in tali enim casu confessarius positive fuit causa efficax, et injusta dicti damni, adeoque tenetur ipsum compensare et reparare. *Vide dicta supra n. 25.*

(75. Confessarius non positive deobligans pœnitentem a restitutione, sed solum negative in quantum ex negligentia, sive ignorantia crassa, verecundia vel metu taceat, nec injungit pœnitenti restitutionem faciendam, ad nullam obligatur restitutionem; confessarius enim ex justitia erga tertium non tenetur admonere, aut positive impedire ejus damnum, sed ad summum ex charitate: læsio autem solius charitatis non obligat ad restitutionem, adeoque, etc. Ita Sporer, l. c., n. 62, cum Valentia, Lessio, Sa, Fabro, Tannero, Layman, ibi citatis, La Croix, l. vi, part. II, n. 1684, cum Suarez, Valentia, Azor, Sanchez, Filliuc., Rebell., Coninch., Malder., Bonacina, Arriaga, Aversa, Busemb. Lugo, Diana ibi citatis, et alii plures apud Moyam t. III ad VII, q. 4, contra Navarrum, Angelum, Rosellam, Molinam, Gabr. Silv. Moyam, et alias volentes confessarium adhuc in tali casu teneri restituere, et consentit Lessius, l. II, c. 13, n. 77, et Rosignol., l. a. n. 18 et seq. si confessarius sit parochus; quia, dicunt ipsi, ex officio tenetur parochus suos parochianos pœnitentes de tali obligatione admonere, et sic tacendo æquivalenter dicit non teneri restituere, (76. quod maxime valet, si ex malitia studioso ideo taceat, ne pœnitens obligationem sciat et restituat, quia in hoc casu alter habet jus, ne per talem dolum fraudetur. Qua studiosa malitia et dolo interveniente, nec ego ab hac sententia auferem recedere, quia fraus, et dolus, et malitia nemini debent patrocinium impertiri, c. *Ex litteris 2*, De dolo et contumacia, c. *Sedes 15*, et c. *Ex tenore 16*, De clericis non residentibus; l. *In fundo*, ff. *De rei vindic.*, l. *Cum hi*, ff. *De transact.*, l. *Si legatarius*, cod. *De legatis*, cum similibus, quamvis Sporer, loc. c., cum aliis excuset eum ab onere restitutionis, etiamsi ex malitia non moneat pœnitentem de tali obligatione restituendi.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Assumpto onere audiendi confessionis, videtur teneri ex officio, ac proinde, ex justitia.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast advertendum, quod onus assumptum audiendi confessiones a simplici confessa-

rio, est solum assumptum ex charitate et non ex justitia; debet enim discrimen intercedere onus a confessario parochiano assumptum inter et onus assumptum a confessario simplici. Illud parochi obligat ex justitia, quia a parochiano accipit ad id tantum ex contractu decimas, stipendia seu præbendam parochialem, ob quæ ipse parochus tenetur parochianos instruere ex justitia. Simplex autem confessarius, cum nullum recipiat stipendium, nec ullum inierit ad id contractum cum pœnitentibus, tenetur solum illos instruere ex charitate, propter quam solummodo munus confessarii libere quando voluerit a se exercendum sine ullo onere assumpsit, adeoque, cum nullimode violet in hoc casu justitiam, ad nullam tenetur restitutionem. Sic etiam ultra *ibi* a me allegatus tenet celeberrimus P. Antoine, *De pœnit.*, cap. 3, § 10, resp. 3. Videatur etiam ad rem toties laudatus Alphonsus de Ligorio, cap. 15, punct. 6, n. 123.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Si ex officio, tenetur etiam restituere, licet non ex malitia, quia deficeret in officio.

RESPONSIO AUCTORIS.

Ast recurrit præcedens responsio. Tenetur quidem ad restitutionem, si deficiat in officio, ut parochus, assumpto ex justitia, sed non, si deficiat ut simplex confessarius in officio assumpto ex mera charitate.

(77. Confessarius, qui bona fide et absque culpa deobligat pœnitentem a restitutione cum ad eam tenetur, vel obligat quando ad eam non tenetur, per se loquendo non tenetur compensare damna causata, quia ubi culpa non est, neque debet esse pœna, textu expresso in c. *Cognoscentes 2*, De constitutionibus, ibi: « Res, quæ caret, in damnum vocari non convenit: » cognito tamen errore et comperta veritate, tenetur ex justitia admonere pœnitentem, La Croix, l. III, p. II, n. 362, et lib. VI, part. I, n. 1780; Arragonius, Salonius ibi citati; et alii.

(78. Testis a iudice vocatus et interrogatus de damno ab altero illato, si scienter falsum testimonium dicat cum damno innocentis, tenetur ad compensationem damni ipsi causati. *Communissima*; talis enim falsum dicendo cum damno tertii peccat contra justitiam, adeoque onus restitutionis incurrit.

(79. Si autem testis a iudice vocatus et interrogatus, fuga, silentio vel tergiversatione declinet, dissimulet, veritatem celet, non obligatur ad compensationem damni ex intermissione sui testimonii parti innocenti, vel læsæ, vel nocenti secuti. Sic ex communi docet Molina, *loco cit.*, disp. 739, n. 6; Lessius, *loc. cit.*, cap. 30, dub. 8, n. 57 et seq., aliisque citatis; Layman, lib. III *De justitia*, tract. 2, c. 5, n. 7 in fine; Rosignol., *loc. cit.*, n. 21 et seq.; Sporer, *loc. cit.*, n. 61; et alii passim; et ratio est, quia in tali casu testis dissimulans vel tacens ve-

ritatem non peccat contra justitiam commutativam, cum pars læsa vel innocens nullum habeat jus cogendi ipsum ad exprimendam veritatem, sed solum peccat contra charitatem erga innocentem, contra obedientiam, contra superiorem, vel iudicem vocantem et interrogantem, et ad summum contra justitiam legalem, contra communitatem, quod nullam inducit obligationem restituendi, cum talis obligatio oriatur solum ex violatione justitiæ commutativæ, ut dictum est *supra* n. 3.

NOTA ROMANI THEOLOGI.

Quoties est legitime inductus, videtur obligari.

RESPONSIO AUCTORIS.

Nequaquam, idque propter solidam rationem *ibi* a me adductam, cum talis testis in dicto casu non violet justitiam, ex cuius solius violatione oritur obligatio restitutionis. Ipse enim testis legitime inductus, non comparando non constituitur injustus, sed solum inobediens vel contumax, nec citatio illa imponit obligationem justitiæ ad comparandum, sed duntaxat obedientiæ; ex violatione autem obedientiæ præcise, quando non est aliunde obligatio justitiæ, nemo tenetur ad restitutionem, cuius obligatio oritur solum ex violatione justitiæ. Videatur inter alios ad rem celeberrimus Rosignolus, *De restit.*, n. 1, prænot. 12, sect. 7, n. 21 et sequentibus, ubi id efficaciter probat et solvit omnes objectiones.

(80. An ficti pauperes teneantur restituere eleemosynas acceptas. *Vide verb. ELEEMOSYNA.*

(81. An et quomodo adulteri teneantur restituere damna causata ob sua adulteria? *Vide verb. ADULTERIUM*, art. 5.

(82. An et quomodo stupratores teneantur ad restitutionem pro stupro? *V. v. STUPRUM, STUPRATOR.*

(83. An parentes exponentes filios suos, sive legitimos, sive illegitimos in hospitali, vel alio loco ad id deputato, vel in locis, ubi aluntur expensis reipublicæ seu communitatis, vel ad ostium alterius, teneantur ad restitutionem expensarum pro ipsis factarum? *Vide verb. PARENTES*, a n. 23 ad 31.

(84. An inveniens infantem ante ostium suum, et illum ponens ante ostium alterius, teneatur ad restitutionem expensarum inde factarum? *Vide d. verb. PARENTES*, n. 32.

(85. An et quomodo emptores et venditores teneantur ad restitutionem? *Vide verb. CONTRACTUS EMPTIONIS, VENDITIONIS* per tot., et signanter art. 2, 3 et 5.

(86. An et quando possessor bonæ et malæ fidei teneatur ad restitutionem? *Vide verb. POSSESSOR BONÆ ET MALÆ FIDEI.*

(87. An et quando defraudantes gabellas teneantur ad restitutionem? *Vide verb. GABELLA.*

(88. An et quando pascentes animalia in alienis pascuis, vel lignantem in alienis sil-

vis seu nemoribus teneantur ad restitutionem? *Vide verb. PASCUA.*

(89. An et quando impediens aliquem a consecutione boni teneatur ad restitutionem? *Vide verb. IMPEDIENS.*

(90. An et quando fur ob furta minuta et alia gravia teneatur ad restitutionem? *Vide verb. FUR.*

(91. An res inventæ vel derelictæ restitui debeant et quibus? *Vide verb. DOMINIUM*, art. 3.

(92. An et quomodo beneficiati teneantur ad restitutionem fructuum ob non recitationem divini officii? *Vide verb. OFFICIUM DIVINUM.*

(93. An et quando canonici teneantur ad restitutionem fructuum ob non residentiam? *Vide verb. CANONICUS*, art. 5.

(94. An et quomodo facienda sit restitutio pro fama ablata? *Vide verb. DETRACTIO.*

(95. Alia ad rem. *Vide verb. BELLUM*, art. 2 et 3, verb. *BONA*, art. 4, verb. *CULPA*, verb. *DAMNIFICATIO.*

ARTICULUS II.

Quoad ea, quæ concernunt restitutionem pro homicidio, vel percussione, seu mutilatione.

SUMMARIUM.

1. Injustus et voluntarius homicida, percussor vel mutilator tenetur restituere omnia damna temporalia inde secuta, ad num. 15. — 16. Occidens injustum invasorem, vel provocantem, seu voluntarie consentientem in pugnam, non tenetur ad restitutionem damnorum inde secutorum; ad num. 21. — 22. Si provocans occidat provocatum, qui metu infamiæ debuit comparere, provocans tenetur compensare damna inde secuta. — 23. Committens occultum homicidium, quod postea per errorem alteri imputatur præter sui intentionem, non tenetur ad compensanda damna ei inde secuta; ad num. 26. — 27. Intendens occidere solummodo feram, et adhibita cautela et diligentia, per errorem ac ignorantiam invincibilem occidit hominem, non tenetur ad ullam restitutionem. — 28. Qui certo sciens ibi esse hominem, et credens esse Caium suum inimicum, occidit Titium alioquin non occisurus, tenetur ad restitutionem. — 29. Ebrius alium occidens, si ebrietas non fuit culpabilis, et voluntaria, vel si fuit talis, homicidium tamen non prævidit, seu omnem diligentiam debitam adhibuit ad ipsum cavendum, non tenetur ad restitutionem; tenetur autem, si prævidit et non cavuit. — 30. Vulnerans injuste alium vulnere non læthali, ad restitutionem tenetur, si occasione talis vulneris, quamvis de se non læthalis, alius mortuus seu inflammatio suborta mortem inferat vulnerato. — 31. Si autem vulneratus vulnere non læthali postea perierit, non ratione vulneris per se, sed solum per accidens ex propria negligentia et incuria, seu imperitia medici vel chirurgi, vulnerans tenebitur solum ad restitutionem damni causati vivo pro vulnere, non autem ad restitutionem damni causati mortuo, seu ejus hæredibus pro homicidio. — 32. Occidens hominem, quem certo scit paulo post justa morte occidendum, non tenetur ad restitutionem. — 33. Occidens autem hominem, quem certo scit paulo post injuste occidendum a latrone, mandatario, et hujusmodi, tenetur ad restitutionem. — 34. Si Paulus iniustus, et causa fuitrix cum Petro per sola verba contumeliosa, et ideo ab ipso Petro excandescente occidatur, tenetur Petrus ad restitutionem; ad num. 37. — 38. Si quis a mandatario requisitus ostendat domum Caii, qui inde